

Удовенко Жанна Володимирівна,
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри кримінального та
кримінального процесуального права
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

ЩО СЛІД РОЗУМІТИ ПІД ЕФЕКТИВНІСТЮ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ?

Наразі питання ефективності досудового розслідування перетворилося на юридичний лабіринт. Що означає ефективність у сфері кримінального провадження? Зокрема, що слід розуміти під ефективністю досудового розслідування?

Словник української мови відсилає іменник «ефективність» до прикметника «ефективний» – який приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект [1, с. 492]. Важливо не плутати слова «ефективність» і «ефективний» з однокореневими словами «ефект» – 1) сильне враження, викликане ким-, чим небудь, 2) результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів, 3) (переважно у множині) засоби, прийоми, пристосування, за допомогою яких створюється враження, ілюзія чого-небудь, 4) фізичне явище [2].

Ефективність досудового розслідування – це комплексна характеристика діяльності органів правопорядку, яка визначається здатністю слідчих та дізнавачів досягати мети кримінального провадження за умови оптимального використання часу та ресурсів. Справжня ефективність – це коли органи правопорядку перестають бути «каральним органом» і стають сервісом безпеки, де швидкість і невідворотність працюють на потерпілого, а не на статистику.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не містить роз'яснення змісту цього поняття, але про ефективність досудового розслідування згадується в частині 5 статті 38 КПК України: орган досудового

розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування.

Отже, цією нормою законодавець поклав обов'язок забезпечення досудового розслідування на орган досудового розслідування. Постає питання: які правові засоби є в органі досудового розслідування для цього? Які заходи передбачені законом для забезпечення органом досудового розслідування ефективності досудового розслідування?

У главі 3 розділу I КПК України наведено перелік сторін та учасників кримінального провадження. Зокрема, § 2 цієї глави присвячено стороні обвинувачення (статті 36-41). Якщо порівняти зміст статті 38 КПК України, що носить назву «Орган досудового розслідування», зі змістом статей 36, 39, 40 КПК України, відразу впадає у очі те, що вказані норми містять перелік повноважень прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого. Натомість стаття 38 КПК України не містить повноважень органу досудового розслідування як сторони обвинувачення. Це легко пояснити тим, що досудове розслідування здійснює слідчий одноособово або слідча група в складі кількох слідчих, але не орган досудового розслідування. У пункті 19 частини 1 статті 3 КПК України орган досудового розслідування навіть не згадується як сторона кримінального провадження з боку обвинувачення. То чи може орган досудового досудового розслідування, не маючи хоч якихось кримінальних процесуальних повноважень, забезпечувати ефективність досудового розслідування? Ні. А тому частина 5 статті 38 КПК України носить лише декларативний характер [3].

Натомість у КПК України є норми, в яких вказується про «неефективне досудове розслідування». Зокрема, прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого у випадку неефективного досудового розслідування (пункт 8 частини 2 статті 36 КПК України). Керівник органу досудового розслідування уповноважений

відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого в разі неефективного досудового розслідування (пункт 2 частини 2 статті 39 КПК України) [3].

Отже, зі змісту цих двох норм видно, що неефективне досудове розслідування законодавець пов'язує з неналежною роботою слідчого. Процесуальна відповідальність слідчого за таку неналежну роботу полягає в можливості його відсторонення керівником органу досудового розслідування. Отже, питання «Що таке ефективність досудового розслідування?» перетворилось у питання «Що таке ефективна робота слідчого?». Також важливим є питання: чи означає вимога про ефективність досудового розслідування те, що слідчий із самого початку поставлений в умови, за яких він зобов'язаний бути ефективним?

Принципи будь-якої діяльності визначають основоположні, фундаментальні основи, керівні положення. Недотримання принципів нівелює зміст такої діяльності. Особливе значення це має в правоохоронній сфері.

Кримінальне правопорушення може залишатись нерозкритим, навіть коли слідчим вжито всіх можливих кримінальних процесуальних заходів, однак за таких обставин досудове розслідування не можна назвати неефективним. Про це зазначається в рішеннях Європейського Суду з прав людини в справі «Барабанщиков проти російської федерації» від 8 січня 2009 року, заява № 36220/02. Обов'язок проведення розслідування – це не обов'язок дати результат, а обов'язок застосувати засоби: не у всіх випадках розслідування обов'язково буде успішним або дійде висновку, який збігається з описом подій, наданих скаржником; разом із тим воно в принципі мусить мати можливість домогтися встановлення фактів у справі і, якщо правдивість скарг підтвердиться, – встановлення і покарання винуватих [4]. Отже, ефективність – це не результат, а засіб.

Ефективність досудового розслідування – це баланс між швидким розслідуванням та суворим дотриманням прав людини. Вона не може бути єдиною

цифрою, вона складається з того, наскільки задоволені запити різних груп. А ці запити трансформуються в конкретні критерії ефективності.

Для потерпілого ефективність – це не просто строк покарання для злочинця, це прозорість слідства, розуміння чому прийнято саме таке рішення, і головне відшкодування йому шкоди, тобто реально стягнуті збитки або швидкість повернення майна.

Для суспільства ефективність – це відсутність кримінальних правопорушень, а не їх розслідування. Це, коли суспільство вірить, що закон діє однаково для всіх. Крім цього, можна мати 100 % розкриття, але якщо люди бояться виходити на вулицю ввечері, система не є ефективною.

Для самих правоохоронців ефективність – це якість інструментарію (від цифрової криміналістики до автоматизації документообігу) та захищеність. Професійна ефективність вимірюється тим, скільки «людино-годин» витрачається на одне кримінальне провадження без втрати якості.

Сучасний стан діяльності органів досудового розслідування вказує на актуальність питання щодо її ефективності та вжиття дієвих механізмів її підвищення. Законодавче закріплення в КПК України поняття «ефективність досудового розслідування» потребує визначення його змісту, що має як теоретичне, так і практичне значення.

Список використаних джерел

1. Словник української мови: у 11 т. Київ: Наукова думка, 1971. Т. 2. 550 с.
2. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <https://slovopys.kubg.edu.ua/akademichnyi-tlumachnyi-slovnuk-1970%E2%80%941980/> (дата звернення: 19.02.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Справа «Барабанщик проти російської федерації» (заява № 36220/02) :
рішення Європейського суду з прав людини від 8 січня 2009 року. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_991#n60.